
А.І. Радченко

канд. геол. наук,
заступник директора ВД "Академперіодика" НАН України,
E-mail: radchenko@nas.gov.ua
<http://orcid.org/0000-0002-0276-6398>

О.В. Вакаренко

аспірант Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України,
E-mail: sypha@ukr.net

Т.М. Шендерович

провідний технічний редактор ВД "Академперіодика" НАН України

ВИДАВНИЧІ ТОРТУРИ, АБО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ

<https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.422.032>

Розглянуто основні засади створення уніфікованого шаблону наукового журналу відповідно до чинних нормативних документів і правил створення оригінал-макетів, а також із урахуванням досвіду фахівців Видавничого дому "Академперіодика" Національної академії наук України. Наведено перелік основних нормативних документів, дано інші корисні посилання. На прикладі типового уніфікованого шаблону показано, який вигляд повинні мати обкладинка і титульна сторінка наукового журналу, а також спускова сторінка статті наукового фахового видання, детально описано необхідні структурні елементи наукової статті та охарактеризоване їхнє оформлення. Коротко обґрунтовано вибір представлених в уніфікованому шаблоні рішень. Описані найчастіші помилки, наявні у вітчизняних наукових фахових журналах. Прикладами з реальних журналів проілюстровано можливе різноманіття оформлення в межах уніфікованого шаблону.

Ключові слова: наукове фахове періодичне видання, науковий журнал, шаблон наукового журналу, оформлення наукового періодичного видання, елементи видавничого оформлення, видавничі норми і правила, вимоги наукометричних баз.

*Кохана дарує троянду.
Чим їй віддячу? Вужем!
Потемніло її лице.
І не знаю, чого б це?!
Ну, як хоче, хай собі йде.*

*Лу СІНЬ, "Моє загублене кохання",
1924¹*

Вступ. Ідея цієї статті склалась миттєво, а от написання було тривалим. Її актуальність визначена тим, що всі ми хочемо, щоб було якнайкраще, а отримуємо на виході "як завжди", бо намагаємось

¹ Переклала Марта Логвин, експерт з китайського живопису, провідний науковий співробітник Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків.

поєднати непоєднуване. Майже 10 років поспіль ми, працівники Видавничого дому "Академперіодика" НАН України, беремо участь у організації щорічної науково-практичної конференції "Наукова періодика: традиції та інновації". Намагаємось вчитись і вчити, опрацьовуємо численні нормативні документи, стандарти й правила, залучаємо фахівців із установ НАН України, передовсім із Президії Академії, із закладів вищої освіти, зокрема профільних — Української академії друкарства й Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ДУ "Книжкова палата України імені Івана Федорова", Держспоживстандарту... А через рік знову бачимо у руках фахівців — працівників редакцій академічних наукових журналів деталі від переплутаних пазлів, які подеколи навіть складаються у подобу візерунка.

Отже, **актуальність цієї статті** зумовлена необхідністю отримання чіткого уявлення, що, як і чому має бути наявним у науковому фаховому виданні, а **наукова новизна** полягає у спробі розмежувати необхідні та факультативні елементи і гармонійно поєднати їх на сторінках журналу.

Тому **метою статті** є систематизоване викладення нашого досвіду, отриманого за багато років постійних видозмін та оновлення вимог до наукових фахових видань в Україні, що залежать як від вітчизняних установ, що вперто не хочуть визнавати існування одна одної, так і від світових наукометричних баз, яким і на думку не спадало, що хтось може вимагати однакового оформлення пристатейних переліків посилянь у межах країни.

Просимо читачів зауважити вже зараз, що всі приклади у тексті статті є скопійованими з багатьох, а збіги є ненавмисними. Також не варто далі читати тим, хто не розуміє, що видання, його вигляд, оформлення у ньому кожного рядка й кожного інформаційного блока становить цілісну систему, а жодний елемент не можна міняти довільно і відокремлено.

Предметом нашого дослідження, як логічно випливає з розпачливого вступу, є обов'язкові і факультативні елементи видавничого оформлення наукового фахового періодичного видання (тут ми уперше вживаємо слово фахове, малозрозуміле у цьому контексті, але дуже впливове).

Об'єкт дослідження — оформлення наукового фахового періодичного видання, його уніфікований шаблон.

Залучені нами **методи** є традиційними: ретроспективний огляд нормативних документів та наявної джерельної бази, наукової літератури та численних вебінарів; порівняльний метод і традиційний для наукового дослідження аналіз / синтез; точкове опитування фахівців з конкретних питань (складання експертної думки), а також опитування інших стейкхолдерів.

Результати та їх обговорення. Оскільки результатом нашого дослідження є продукт ідеального світу: уніфікований шаблон наукового фахового видання в Україні, то для найліпшого розуміння результатів дослідження та складових частин шаблону ми пояснюватимемо їх на прикладах, залучаючи якнайбільше графічного матеріалу і за потреби посилаючись на нормативні документи. Викладений нижче матеріал стосується лише друко-

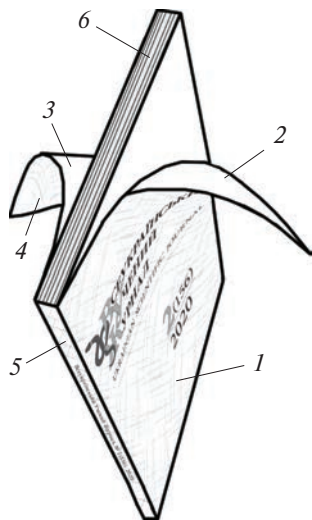

Рис. 1. Елементарна фізична структура друкованого видання: 1 — перша сторінка обкладинки, 2 — друга сторінка обкладинки, 3 — третя сторінка обкладинки, 4 — четверта сторінка обкладинки, 5 — корінець, 6 — блок

ваної версії видання, зрозуміло, що оформлення електронної версії, оскільки послуговується дещо іншими інструментами і має передбачати інші користувацькі можливості, повинно дещо відрізнитись, але не за набором елементів, а за принципами їх компонування.

Цей шаблон ми склали понад рік, пропонуючи його до застосування науковим журналам НАН України, що отримали категорії А та Б, увійшли чи ні до наукометричних баз, згодились з нами одразу, чи довго дискутували. Тому значна частина утілених у ньому рекомендацій, а також відхилених непридатних варіантів, є наслідком тривалих і плідних дискусій з колегами², і ми їм за це щиро вдячні.

Обкладинка періодичного видання. Не політурка і не обгортка, а обличчя журналу, має чотири сторінки (рис. 1). Обов'язковою інформацією на них, відповідно до Закону України "Про видавничу справу"³, а також Закону України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні"⁴ (ст. 32), є вихідні дані періодичного видання: його назва і склад засновників, прізвища та ініціали редактора (головного редактора) і особи, відповідальної за випуск саме цього номера видання; порядковий номер випуску і дата його виходу в світ; індекс видання, розповсюджуваного за передплатою; ціна або помітка "Безкоштовно"; тираж; адреси редакції, видавця, друкарні; серія, номер і дата видачі свідоцтва про державну реєстрацію; видавець (співвидавці). Поширення друкованого засобу масової інформації без вихідних даних заборонено. Водночас місце для інформації щодо входження до переліку наукових фахових видань, категорії та спеціальностей, повного складу редколегій з посадами, званнями та афіліаціями, які вимагає розташовувати на обкладинці журналів МОН України, названі Закони не передбачають.

² Підозрюємо, що значна частина цих дискусій тривала довго не тому, що редакційна колегія та працівники редакції були зацікавлені у найліпшому результаті, а тому, що вони прагнули видовершити оформлення переліків посилань, а не скласти політику відкритого доступу, дбати про захист авторського права, вишукувати рецензентів чи розширювати коло авторів. Але це не є предметом нашого дослідження.

³ Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.10.2020).

⁴ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 14.10.2020).

Деталі розташування інформації на обкладинці розглянуто в Державних стандартах України, з переліком яких можна ознайомитись на сайті ДУ "Книжкова палата України імені Івана Федорова" або Держспоживстандарту України. Тут і далі ми вже не покликатимемось на конкретний стандарт у кожному випадку, наводимо лише перелік найнеобхідніших до ознайомлення⁵. Чинні на сьогодні стандарти так само не містять вимог стосовно розташування інформації для МОН України. Імовірно, вимоги наказу про наукові фахові видання будуть враховані у новій редакції ДСТУ 7152:2010 "Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках", яку зараз доопрацьовує ДУ "Книжкова палата України імені Івана Федорова" разом з Держспоживстандартом. Принаймні так було на тому етапі, коли ми були залучені до цієї роботи разом з працівниками Книжкової палати.

⁵ ДСТУ 4489:2005. Видання книжкові та журнальні. Вимоги до форматів. Вперше (зі скасуванням ГОСТ 5773-90); чинний від 2006-10-01; ДСТУ ISO 3297:2018 (ISO 3297:2017, IDT). Інформація та документація. Міжнародний стандартний серіальний номер (ISSN). На заміну ДСТУ 4515:2006; чинний від 2019.01.01; ДСТУ 4861:2007. Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості (ISO 8:1977, NEQ; ISO 1086:1991, NEQ; ISO 7275:1985, NEQ). Вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.4-86, ГОСТ ЭД 1 7.4-90); чинний від 2009-01-01; ДСТУ 6095:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікацій (ГОСТ 7.88-2003, MOD). Вперше; чинний від 2009-07-01; ДСТУ 7093:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11-2004 (ISO 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD). Зі скасуванням ГОСТ 7.11-78. Чинний від 2010-04-01; ДСТУ 7152:2010. Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. Зі скасуванням ГОСТ 7.5-88; чинний від 2010-10-01; ДСТУ 7342:2013. Інформація та документація. Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях. Вперше; чинний від 2014-01-01; ДСТУ 7449:2013. Шрифти друкарські (на кириличній та латинській графічних основах). Групи. Місткість. Вперше (зі скасуванням в Україні ГОСТ 3489.1-71). Чинний від 2014-07-01; ДСТУ 8299:2015. Інформація та документація. Знак охорони авторського права. Правила подання у виданнях. Вперше; чинний від 2017-07-01; ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Вперше; чинний від 2016-07-01. (Перевидано з поправками); ДСТУ 8344:2015. Інформація та документація. Видання. Основні елементи. Терміни та визначення понять. Вперше (зі скасуванням ДСТУ 3018-95); чинний від 2017-07-01; ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT). Зі скасуванням ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82; чинний від 2007-07-01; ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.80-2000, IDT). Вперше; чинний від 2008-04-01; ДСТУ ГОСТ 7.84:2008. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Видання. Обкладинки та палітурки. Загальні вимоги та правила оформлення (ГОСТ 7.84-2002, IDT). Вперше; чинний від 2009-01-01; КД 29.06-2001. Оформлення та поліграфічне виконання друківаних засобів масової інформації. Вперше; чинний від 2001-04-01.

Рис. 2. Приклади оформлення першої сторінки обкладинки наукового періодичного видання

Отже, на *першій* (лицьовій) сторінці обкладинки періодичного видання у правому горішньому куті мають бути зазначені всі чинні отримані журналом міжнародні стандартні номери серіального видання *ISSN* із зазначенням виду версії (*print*, *on-line* тощо), на які ці коди отримано (рис. 2). Також повинна бути зазначена титульна назва видання, рік випуску, номер випуску у межах року, номер поточний (від започаткування видання, вказують у дужках). Може бути вказана назва видання іншою мовою (мовами), якщо ця назва міститься у Свідоцтві про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації в Україні та номер тому (якщо він є). Водночас назва видання може бути художньо закомпонована, утворюючи логотип журналу. У оформленні мають бути використані чорний і білий кольори для кращого візуального сприйняття. Також можуть бути зазначені основні теми конкретного числа журналу.

Корінець. Оформлюється без напису, якщо товщина видання не перевищує 4 мм. Якщо ж корінець більший, то напис на корінці розташовують згори донизу, щоб було зручно читати, коли журнал лежить на горизонталь-

ній поверхні. У корінці зазначають: *ISSN* друкованої версії, назву видання титульною мовою, номер у межах року, поточний номер, рік випуску, сторінковий інтервал випуску.

Варто тут наголосити, що вказувати не тільки номер, але й том журналу мало сенс, коли журнал поширювали переважно через бібліотеки, які робили річні підшивки періодичних видань. Важливим було те, що нумерація сторінок періодичного видання (пагінація) була наскрізною у межах тому (тобто відповідного року): це давало змогу скласти "річну" книгу без дублювання номерів сторінок і плутанини з посиланнями на певні опубліковані матеріали. Зараз із поширенням журналів переважно у вигляді електронних виокремлених статей розвиваються інші форми пагінації (кодування чи нумерування статей, складна пагінація з порядкового номера статті у випуску та сторінкового інтервалу тощо). Однак найстаріші журнали зберігають наскрізну щорічну пагінацію із зазначенням тому. Очевидно, що вказувати номер тому без наскрізної пагінації недоцільно.

Друга сторінка обкладинки. На ній розміщують значну частину вихідних відомостей (рис. 3). Зазвичай це відомості про: свідоцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації, його номер і серію, а також дату отримання; засновників видання; адреси та контакти редакційної колегії, редакції, друкарню; відповідальну за випуск особу; склад редакційної колегії ви-

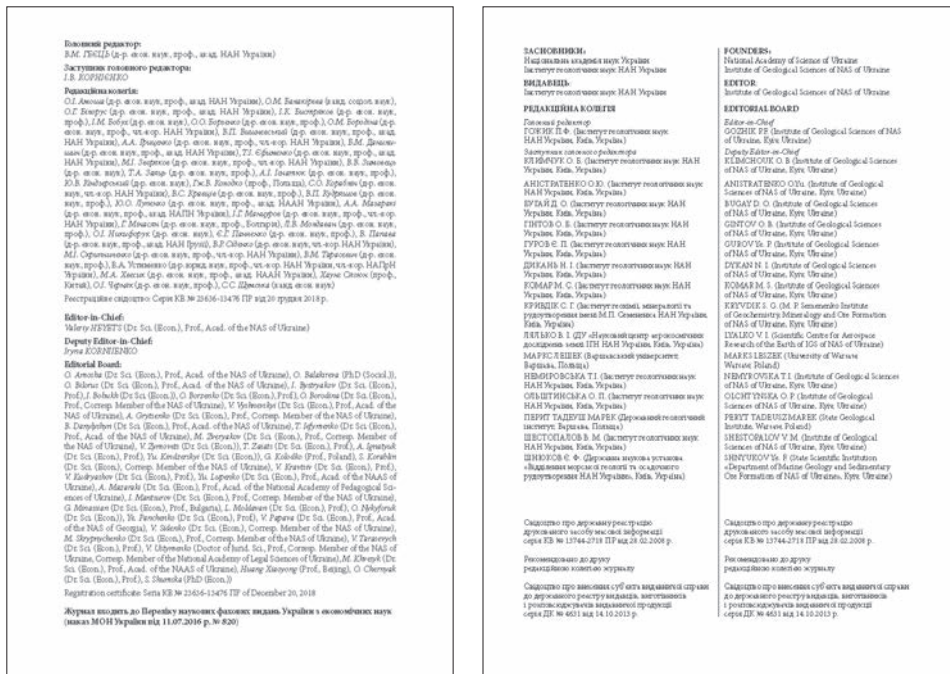
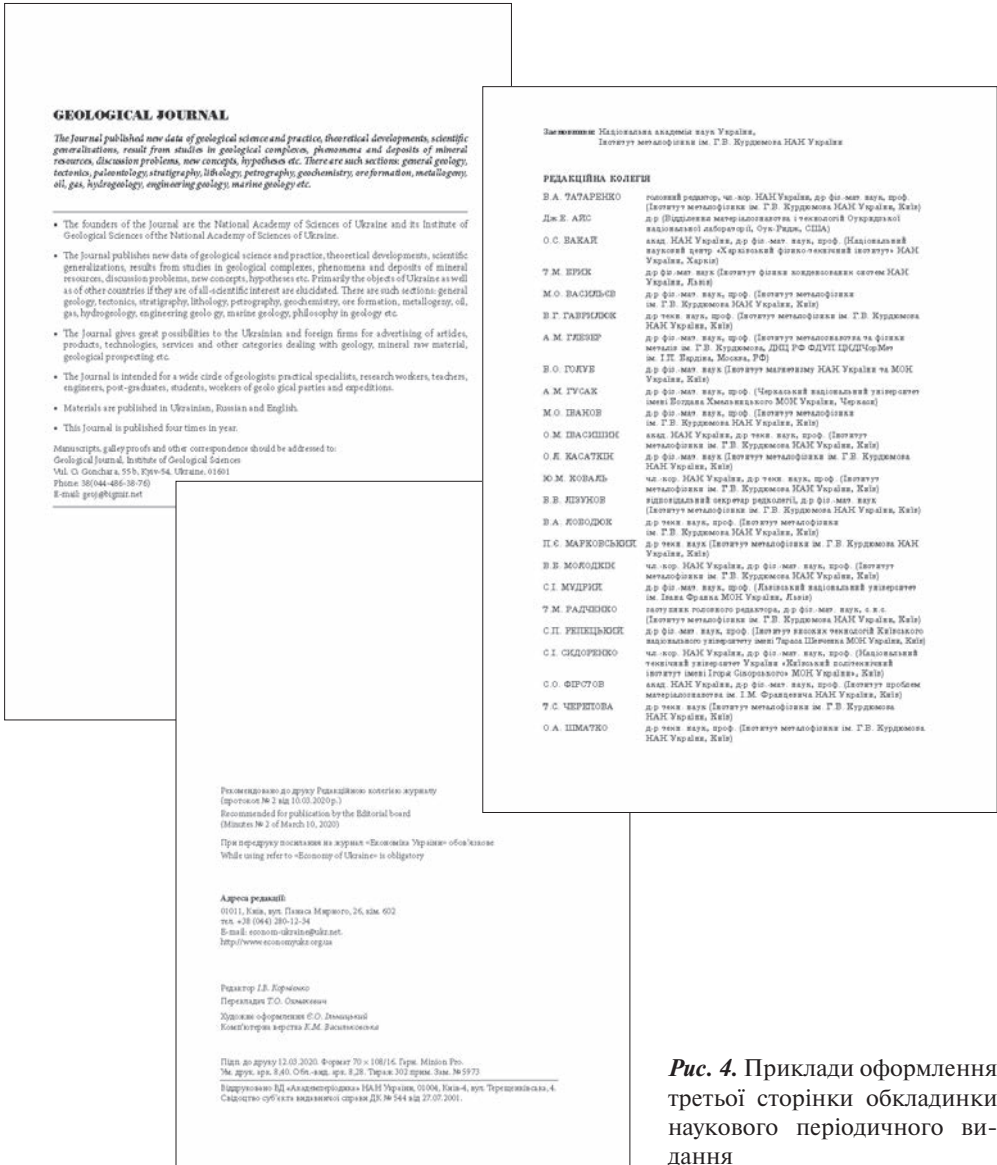

Рис. 3. Приклади оформлення другої сторінки обкладинки наукового періодичного видання

данья. Додаткову інформацію, яку вимагає наводити у науковому періодичному фаховому виданні МОН України, також варто подавати саме на другій сторінці обкладинки хоча б титульною мовою видання. Це уже згадувані відомості про набуття виданням статусу наукового фахового (дата, категорія, спеціальності) і розширена інформація про членів редакційної колегії (ради) видання: афіліації, наукові ступені, спеціальності, наукові профілі.

Третя сторінка обкладинки може бути заповнена тою самою інформацією, що й друга, але іншою мовою (рис. 4). Наприклад, якщо редакційна

Рис. 5. Приклади оформлення четвертої сторінки обкладинки наукового періодичного видання

колегія видання є великою, і відомості про її склад двома мовами (державною та англійською) не вміщуються на другій сторінці. Якщо ж видання виходить однією мовою (або всі необхідні відомості можна розмістити на другій сторінці обкладинки зручно), то третя сторінка може бути використана на розсуд редакції для різної довідкової інформації (оголошення, відомості про передплату, політика журналу щодо наукової етики, інформація про входження журналу до наукометричних баз, реклама конференцій, інших наукових заходів), для розміщення правил для авторів, як сторінка для завершення останнього матеріалу тощо або може залишитися чистою.

Четверта сторінка обкладинки мусить мати бібліографічну смужку, яка фактично дублює корінець (рис. 5), і передплатний індекс видання. Можна подати на ній основну тематику видання одною чи кількома мовами, штрих-код чи QR-код, інші додаткові відомості (наприклад про реферативні і наукометричні бази, до яких входить чи де індексується видання).

Оскільки обкладинка є частиною журналу, її стиль та елементи художньо-технічного оформлення, такі як вирівнювання тексту та гарнітура, мають узгоджуватися з оформленням усього видання. Неприпустимою є зміна оформлення внутрішньої частини журналу без узгодження із художньо-

Рис. 6. Приклади оформлення сумішеного титулу з паралельним змістом

технічним рішенням обкладинки, адже саме воно надає впізнаваності та індивідуальності, своїм стилем відображає науковий напрям періодичного видання. Більшість елементів обкладинки, які й створюють неповторний індивідуальний стиль, визначаються редколегією та редакцією журналу. Це колір, текстура, гарнітура, додаткові художні елементи, що підкреслюють науковий напрям журналу.

Титульна сторінка журналу, фактично — перша сторінка у блоці (рис. 6). Зазвичай у наукових виданнях має гарний вигляд і є інформативним суміщеним титулом. На суміщеному титулі розташовано не тільки ті обов’язкові вихідні відомості, що не подані на другій сторінці обкладинки, а й зміст конкретного числа (чи бодай його початок). Необхідно знову навести назву видання титульною та другою мовою (наприклад українською та англійською) і подати два варіанти змісту. Важливо, що у випадку друкування статей у виданні одночасно різними мовами, перший зміст має відповідати оригінальному вмісту журналу, тобто бути складений відповідно до мов оприлюднення статей, а от другий має бути перекладом.

Можливий також варіант оформлення двох титульних сторінок різними мовами: перша — титульною мовою видання з змістом, що відповідає оригінальному вмісту журналу; друга — як правило, англійською або українською, якщо англійська є титульною мовою журналу (рис. 7). У такому випадку перший титул розміщується на першій сторінці блока, другий — на

другій, а перша стаття випуску починається на третій. Важливо пам'ятати, що початок першої статті випуску завжди повинен розміщуватися на непарній сторінці.

Внизу титульної сторінки зазначаємо також знак копірайту, який вказує, до якої установи (а саме до інституту-засновника видання) треба звертатись по дозвіл на копіювання матеріалів. Підставою для саме такого копірайту є право, якого набуває установа-засновник, виготовляючи в результаті видавничого опрацювання складений твір, на кожному з частин якого (кожну статтю) між установою-засновником і автором (авторами) статті як наукового службового твору було укладено ліцензійний договір⁶.

Зрозуміло, що зміст оформлюємо відповідно до рубрикації журналу. У разі використання двох мов у виданні назви рубрик також подаємо двома мовами у змістах та на перших сторінках статей. Рубрикація повинна бути чіткою і зрозумілою. Досить часто в журналах застосовують виділення тематичних рубрик для групування наукових статей, а також назви рубрик за типом інформації: новини науки, хроніка, ювілеї, втрати науки, короткі повідомлення, правила для авторів. Не варто всі наукові статті збирати в один розділ та називати його просто словом "Статті", адже саме наявністю рубрикації науковий журнал відрізняється від збірника праць. У збірнику матеріали можуть бути розташовані по мірі надходження, за абеткою (за назвами статей або прізвищами авторів), у порядку виголошення на конференції тощо.

Спускова сторінка статті (спускова шпальта, рис. 8) має дати змогу виокремити кожен статтю з видання без шкоди для інформативності та забезпечення коректного посилання у випадку існування цієї статті самостійно у вигляді передрукованих сторінок чи файлу. На ній розміщуємо назву видання, назву рубрики у виданні, індекс *doi*, рубрикатори статті (у тому числі можливий *QR*-код), відомості про авторів та їхні афіліації, назву статті, анотацію, ключові слова, приклад цитування статті, *ISSN* видання з відповідним чином скороченою назвою. В оформленні бажано використати логотип видання, якщо він є на обкладинці, і ті самі шрифти (гарнітури), що використані для оформлення обкладинки і титульної сторінки. Для оформлення можна використовувати ту саму гарнітуру, що і для основного тексту, але можна застосувати й іншу, у цьому випадку вони мають гармонійно поєднуватись. Варто не забувати про можливість застосування і призначення різних накреслень (півгрубий шрифт, курсивний, світлий) та про визначення розміру літер (кегель) для основного та допоміжного тексту — це знадобиться для оформлення інших елементів статті. Зрозуміло, що це деякою мірою смакові речі, однак не варто в одному виданні використовувати понад дві гарнітури, а також зловживати застосуванням різного розміру літер (щодо цього також є правила, ми розглянемо це питання нижче).

⁶ Примірний ліцензійний договір було затверджено постановою Президії НАН України від 04.06.2014 № 130 "Про затвердження нового переліку періодичних видань Національної академії наук України та нової редакції ліцензійного договору на використання твору".

Рис. 7. Приклади оформлення двох титулів: а — титульної мовою; б — іншою мовою видання

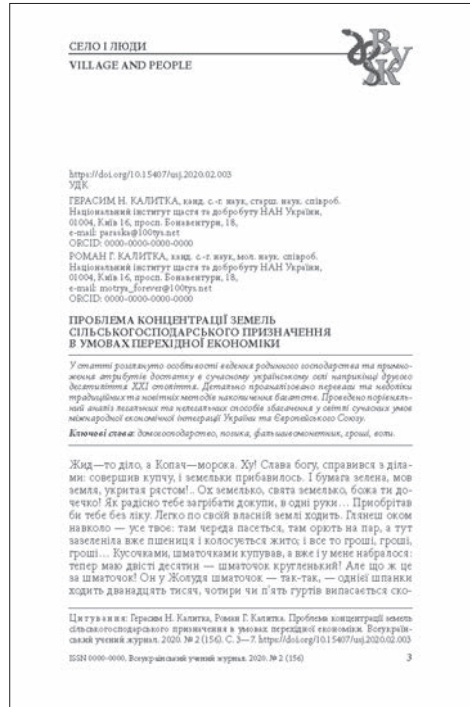
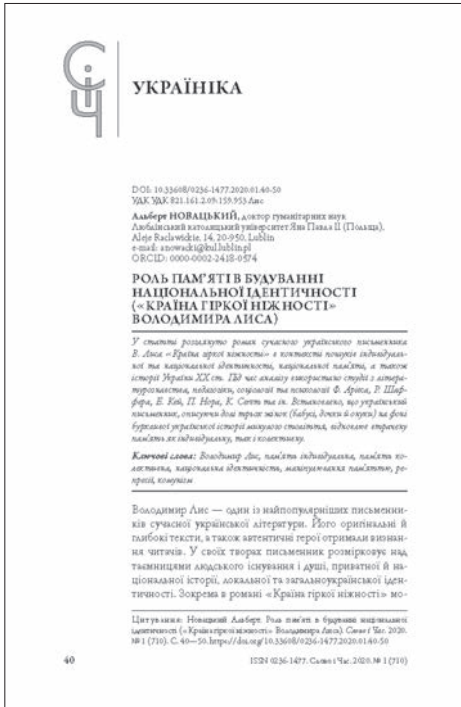

Рис. 8. Приклади оформлення спускової шпальти

Оскільки, як зазначено раніше, у сучасних реаліях основним елементом поширення наукової інформації є саме стаття, а не цілий випуск журналу, тож кожна така стаття повинна містити усі необхідні для коректного поширення та розпізнавання метадані. Це створює деякі психологічні проблеми для редакцій журналів, що видаються вже не одне десятиріччя та мають певні традиції, якими часто зобов'язані своїм засновникам і першим редакторам. Для того, аби публікація була коректно розпізнана наукометричними базами, перша сторінка статті (спускова) повинна містити цілий стос різноманітних даних, що подекуди дублюються по кілька разів, і можуть займати усю сторінку, а іноді й переходити на наступну. Це кидка виклик естетичному сприйняттю світу, а часом і логіці, проте, якщо метою редакції є зробити свій журнал "видимим" не лише для передплатників друкованої версії, варто звернути увагу на ці вимоги. Спробуємо спростити це завдання для зацікавлених і подаємо перелік елементів спускової шпальти із детальним описом.

Назва рубрики є обов'язковим елементом кожної спускової шпальти (тобто першої сторінки статті) та наводиться титульною та другою (англійською) мовами. Розміщується у горішньому куті шпальти. У першій статті рубрики назва рубрики подається збільшеним розміром шрифту (кеглем) і є елементом художньо-технічного оформлення. У другій і наступних статтях рубрики її назва подається меншим або додатковим кеглем. Якщо на об-

кладинці є логотип, то його можна використати поруч із назвою рубрики, художньо закомпонували ці елементи.

Власне спуск, порожня (чиста) частина сторінки, що сягає приблизно 40—50 мм від верхнього краю шпальти. Це не забаганка і не витрата цінного місця, яке б можна було заповнити текстом, це необхідний елемент, що візуально відокремлює одну статтю від іншої. Розмір спуску може варіювати залежно від формату видання та кількості обов'язкових даних у конкретній статті, але взагалі відмовитися від нього не можна, оскільки нашим завданням є не заповнити кожний вільний клаптик текстом, а створити якісний, візуально сприйнятний, дружній до читача інформаційний продукт.

Далі подаємо блок класифікаторів наукової інформації. Це додаткова інформація, тому її наводять шрифтом зменшеного накреслення (додатковим кеглем). До таких класифікаторів належать індекс *doi*, УДК, інші класифікатори, що є прийнятими у певній галузі (*PACS*, *JEL* тощо).

Індекс doi. Подається у форматі <https://doi.org/10.15407/usj2020.01.01.005>, де <https://> є посиланням на сторінку в мережі інтернет, doi.org — директоромією doi.org, 10.15407 — префіксом, який позначає організацію, що видає даний код (наприклад ПА "Українформнаука"), usj2020.01.01.005 — унікальний суфікс, у якому зазначено скорочену назва журналу, рік, том, номер, номер початкової сторінки статті тощо. Формат суфікса може відрізнятися залежно від вимог організації, що надає код *doi*. Слід розуміти, що даний індекс не є магічним оберегом, який треба будь-що приколоти до статті, *doi* — це інструмент пошуку наукової інформації, тож надання цього ідентифікатора привітанням з ювілеєм чи повідомленню на пів сторінки про успішне проведення конференції молодих вчених є недоцільним.

Наступним блоком розміщують відомості про авторів статті, і саме за цим пунктом виникає найбільше запитань. Рекомендовано і вкрай бажано (є міжнародний стандарт та відповідний вітчизняний ДСТУ) подавати повну інформацію до кожного співавтора статті, навіть якщо усі вони працюють в одній установі і навіть якщо їх більше п'яти. Саме це зрештою вплине на індекс цитування кожного з цих поважних учених. Якщо ж специфіка наукового напрямку журналу передбачає велику кількість співавторів наукових статей, можна обрати такий спосіб подання даних про афіліацію, коли всі автори зазначаються в підбір через кому, а назви та адреси наукових установ — нижче, кожна з нового рядка після номера в порядку появи, що наводиться верхнім індексом, так само верхнім індексом відповідний номер подають після кожного прізвища (рис. 9).

Тож решту відомостей розташовують єдиним блоком, а кожен пункт (за винятком ступеня, звання та посади) набирають з нового рядка. Цю інформацію також набирають зменшеним (додатковим) кеглем.

Ім'я та прізвище автора у форматі, обраному редакцією, застосовують до всіх наукових статей журналу (наприклад: *Г.Н. Калитка*, *Герасим Калитка* або *Герасим Н. Калитка*). Винятком можуть бути інформаційні повідомлення, оголошення, матеріали хроніки, книжкові огляди тощо, укладача чи

<https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2020.2.199105>
УДК 550.4 (477)

Г.В. АРТЕМЕНКО¹, Л.В. ШУМЛЯНСКИЙ^{1,2}, С.А. ВАЙЛД²

¹ Інститут геохімії, мінералогії і рудообрання ім. Н.П. Семененко НАН України, Київ, Україна,
E-mail: regulgeo@gmail.com

² Curtin University, School of Earth and Planetary Sciences, Perth, Australia

<https://doi.org/10.15407/ufm.21.02.180>

Yu.M. KOVAL¹, V.Z. KUTSOVA², M.A. KOVZEL², and P.Yu. SHVETS^{2,*}

¹ G.V. Kurdyumov Institute for Metal Physics of the NAS of Ukraine,
36 Academician Vernadsky Blvd.,
UA-03142 Kyiv, Ukraine

² National Metallurgical Academy of Ukraine,
4 Gagarin Ave., UA-49000 Dnipro, Ukraine

* pavel22shvets@gmail.com

Рис. 9. Приклад афіліювання для статті з великою кількістю авторів

автора яких зазвичай вказують у примітці або після основного тексту матеріалу, а не перед ним, як у науковій статті.

Ступінь, звання, посаду автора зазначають у скороченому вигляді і, як і решту слів у науковому тексті, скорочують відповідно до ДСТУ 3582-97.

Афіліація, тобто повна назва установи, що є основним місцем роботи автора.

Повна поштова адреса цієї установи. Саме повна і саме поштова. Це адреса, за якою прийде листиноша.

Наголосимо, що некоректне подання назви чи адреси наукової установи (як українською, так і англійською мовами) є спотворенням наукової інформації, відповідальність за яку покладено на редакцію. Автори досить часто недбало ставляться до зазначення назв установ. Найпоширеніша помилка — скорочення їх на власний розсуд. Із цим організатори науки у багатьох країнах борються за допомогою системи стимулювання наукових публікацій. Наприклад, автор отримує грошову винагороду за статтю, оприлюднену у рейтинговому виданні, але тільки у тому випадку, якщо правильно вказав афіліацію установи. Дуже допомагає.

Електронна адреса автора (e-mail). Автор не зобов'язаний подавати цю інформацію, проте її наявність полегшує комунікацію у сучасному світі. Якщо авторів декілька, то можна зазначати *Автора для кореспонденції* (англ. *Corresponding author*), подаючи електронну адресу тільки цієї особи.

Авторський ідентифікатор (ORCID, Publons, Scopus ID тощо). Цей пункт в Україні досі є факультативним, проте найближчим часом стане обов'язковим. Так, у вимогах до наукових фахових видань вже вказано, що ідентифікатори необхідно зазначати для всіх членів редколегії.

Нарешті після усіх цих обов'язкових і вкрай нудних відомостей вказуємо *назву статті*. Саме назва, а не прізвища авторів, є тим елементом, що

має привертати увагу, тому її виділяють, як правило, збільшеним кеглем напівгрубого накреслення, іноді прописними (великими) літерами. Якщо для оформлення був обраний інший шрифт (гарнітура), то саме тут його доцільно використати. Після назви настає час анотації та ключових слів. Питання їхнього об'єму викликає багато дискусій, тому детально розглянемо його нижче, тут же зазначимо, що ця інформація повинна візуально виділятися від основного тексту статті, тому її бажано відмежовувати горизонтальними лініями, чи хоча б невеликими відступами, а набирати курсивним накресленням зменшеного розміру.

У нижній частині шпальти рекомендовано подавати формат *цитування статті*, що має узгоджуватися з обраним редакцією форматом оформлення літературних посилань. Це загальна практика, що покликана зменшити кількість помилок у разі цитування статті.

Якщо ж після розміщення усієї цієї багатоповерхівки на спусковій шпальті все ще лишається вільний простір, його заповнюємо основним текстом статті, що візуально відрізнятиметься від попереднього блока більшим розміром шрифту. Розмір кеглю для основного тексту підбирається таким чином, щоб його було зручно та легко читати. На спусковій шпальті у цьому випадку мусимо вмістити не менше трьох рядків основного тексту.

Отже, зрозуміло, що перша сторінка кожної статті є особливою. Вона не має традиційних верхніх колонтитулів, але містить багато іншої важливої інформації. Саме для того, щоб вся ця інформація вмістилась на спускову сторінку і була розташована на ній гарно, варто дослухатись до однієї з вимог наказу МОН України про анотації до наукових статей у фахових виданнях. А саме: "якщо видання не є повністю англomовним, кожна публікація не англійською мовою супроводжується анотацією англійською мовою обсягом не менш як 1800 знаків, включаючи ключові слова. Якщо видання не є повністю україномовним, кожна публікація не українською мовою супроводжується анотацією українською мовою обсягом не менш як 1800 знаків, включаючи ключові слова".

Тобто вимога уміщувати у виданні анотацію разом з ключовими словами обсягом не менше 1800 знаків стосується іншої мови, відмінної від мови основного тексту статті. Таку анотацію разом з відповідними метаданими треба розташовувати після статті. А передувати статті має резюме, укладене мовою її основного тексту. Вимог до його обсягу не містить жодний з нормативних документів, воно може бути меншим і не обов'язково має дублювати розширену анотацію.

Проте досить багато працівників редакцій вважають, що треба робити ці анотації однаковими — так простіше вимагати їх від авторів (мовляв, хай дадуть хоч одну, а для другої вже якось перекладем самі), а також вважають за краще не обмежуватись обсягом 1800 знаків із ключовими словами, а рахувати ці знаки без ключових слів і без пробілів, та ще й написати побільше. Якщо ж автори не дають таких катастрофічного розміру анотацій, то працівники редакцій подеколи на власний розсуд доповнюють їх фразами зі статті. Сум-

нівно, що це подобається авторам і прикрашає статтю. На нашу думку, таке штучне "роздування" анотацій так само додає редакції роботи, як і вимагання від авторів резюме мовою статті та анотації іншою мовою. Однак чітке розмежування вимог до резюме й анотації допомогло б увільнити користувача від подвійного читання мети, методів, висновків (найчастіше в однакових формулюваннях) і коректніше організувати спускову шпальту статті.

Хочемо тут зазначити, що поспішаючи за світовими тенденціями ми, схоже, знову не встигаємо. Ми щойно призвичаїлись подавати структуровані резюме, які від наукових фахових видань вимагала Вища атестаційна комісія України, а згодом і Департамент атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування МОН. Натомість у чинному нині порядку немає вимоги стосовно обов'язкової структурованості анотації до статті. А закордонні журнали нині почали рух від зарегульованості наукових текстів до так званого вільного письма, намагаючись зробити науку живішою, доступнішою, цікавішою для читача. Не останнім фактором є і те, що, на думку багатьох науковців, за чіткою конструкцією легше написати наукоподібну фейкову статтю, тоді як манера вільного письма передбачає творчий підхід і вищий рівень володіння матеріалом. Та й рецензентам приємніше працювати з різними текстами, а не ніби скалькованими з одної матриці. Але визначення вимог до авторів є абсолютною компетенцією редакційної колегії, залежить від галузі знань і традицій, що у цій галузі склались.

Спускова шпальта може бути набрана на всю ширину навіть за верстки основного тексту статі у дві колонки. Тут варто згадати, що правила набору тексту в одну або дві колонки пов'язані із форматом видання та шириною шпальти. Так, якщо формат видання 70×108/16 (ширина шпальти складатиме 126—130 мм), то текст заверстують в одну колонку, а якщо 84×108/16 (із шириною шпальти 162—167 мм), то тільки у дві. Обираючи формат, варто спиратися на специфіку конкретного періодичного видання. Якщо особливості наукового напрямку вимагають публікації великих детальних ілюстрацій чи графіків, географічних карт, таблиць або просто великої кількості графічного матеріалу, доцільно буде обрати формат для двоколонної верстки. Якщо ж статті містять велику кількість складних великих формул, верстання такого матеріалу у дві колонки значно ускладнить процес і вимагатиме більше часу, тому доцільніше було б обрати одноколонний набір. Для суто текстових матеріалів можливі обидва варіанти, проте віршований текст зручніше заверстувати в одну колонку. Який формат обрати — справа редакційної колегії та редакції. Вимога лише одна — одного разу обраного формату верстки необхідно дотримуватись у кожній статті кожного номера.

Колонтитули. Усі інші сторінки (окрім спускової) кожної статті мають верхні і нижні колонтитули. Водночас колонтитули парних і непарних сторінок є різними.

Наприклад, у верхньому колонтитулі парної сторінки зазначають прізвища авторів (всіх, якщо їх не більше чотирьох, або перших трьох, якщо їх понад чотири із позначкою "та ін." чи "*et al.*"). У верхньому колонтитулі

непарної сторінки тоді розташовують назву статті. Часто виникає потреба скоротити цю назву. Бажано, щоб це робив редактор за погодженням з автором, адже скорочена назва також мусить бути інформативна, а не обірвана довільно.

У нижньому колонтитулі видання зазначаємо його ISSN з відповідним чином скороченою назвою. На непарній сторінці варто розташовувати назву видання його основною мовою, а на парній — допоміжною. Тобто якщо видання є повністю англomовним, то обидва нижніх колонтитули можуть бути подані англійською, якщо видання одночасно містить матеріали українською та англійською мовами, то на непарній сторінці бажано подати у колонтитулі назву українською мовою, а на парній — англійською. Нижній колонтитул так само подається і на спусковій сторінці.

Структурування матеріалу у статті. Текст наукової статті має бути структурованим, а отже містити вступ, результати обговорення, висновки тощо. Для покращення сприйняття тексту заголовки усіх цих частин варто виділяти за допомогою додаткової (якщо вона є) гарнітури, розміру та накреслення. Чітких правил щодо цього немає, проте, спираючись на багаторічний досвід, можемо рекомендувати використання збільшених кеглів (на 1—3 pt відносно основного), півгрубого накреслення, за потреби прописними (великими) літерами (рис. 10). Курсивне накреслення є небажаним, але може бути застосоване, якщо у статті є три рівні підпорядкування. Також обов'язково треба збільшити відстань від попередньої текстової частини до заголовка наступної. Якщо текст має підзаголовки (заголовки другого рівня), то для них розмір шрифту можна не збільшувати, виділяючи лише півгрубим, або збільшувати несуттєво (на 1—2 pt). Загальне правило — підзаголовок повинен виглядати більшим (виразнішим) за основний текст, а заголовок — більшим за підзаголовок.

Оформлення ілюстративного матеріалу. Для наукових періодичних видань рекомендовано верстання відкритим способом, тобто рисунки і таблиці розташовуються не безпосередньо після посилання на них у тексті, а вгорі або внизу шпальти. Як правило, рисунки заверстують угорі шпальти, а таблиці — внизу. Винятками є випадки, коли таке розміщення "виносить" графічний елемент за межі структурної частини тексту статті, що є вкрай небажаним. У такому випадку краще заверстати графічний елемент з випередженням посилання на нього, це припустимо у наукових періодичних виданнях

Для грамотного розміщення рисунків їхній формат має певним чином корелювати з форматом шпальти (рис. 11). Загальноприйнятими є такі варіанти розміщення рисунків: *на ширину шпальти* (коли ширина рисунка відповідає ширині шпальти незалежно від кількості колонок), *на ширину колонки* (використовується лише у разі двоколонного набору), *менше ширини шпальти, але більше колонки* (у цьому випадку ширина рисунка має бути принаймні на 2 см меншою за ширину шпальти), *в обрамлення* (коли рисунок займає частину шпальти і "обрамлюється" текстом, у цьому випадку ширина рисунка має бути такою, щоб ширина обрамлення була не меншою

Є.О. Буфін

Хоча монетарні політики більшості країн ЄС повторюють заходи ЄМБ, ряд країн, зокрема Польща та Чехія, все ще зупиняються щодо уяву зміни монетарної незалежності й зберігають для цього певний потенціал [6]. Так само Угорщина і Румунія зберігають увагу на посиленні потенціалу монетарного регулювання, хоча «фактично» їх монетарні політикиво не доповнює уможливити виборчі стратегії на національному рівні [5].

Потрібно зауважити, що еволюціяція національних монетарних політик у напрям посилення дієвості внутрішніх монетарних важелів не має на увазі ілюзорним. Навпаки, йдеться про нову форму фінансової інтеграції через утворювання монетарних політик на мікромаркетинговому рівні [5]. Підприємствам узагоді необхідно з'ясувати, які впливи сучасних домінь власного впливу заходів монетарного регулювання країн економічного зроста. У протилежному випадку мали економіка і далі скористатися на відносно про- довжальності під час зміни монетарних політик в прохідних країнах.

Уважливим виявляється посилення впливу монетарних політик передових економік країн – торговельних партнерів України на макроекономічну ситуацію та, відповідно, монетарну політику України підтвержує висловлювання глави Голови НБУ: «Хоча монетарна політика України зберігає певний простір для маневру задля зовнішньої стабільності, а НБУ з тривалий час створює умови адекватності на внутрішніх фінансових ринках, затримувати привабливість обсягів іноземного капіталу залишається високою. Підтвердженням цьому слугують невеличкі темпів. По-перше, наявність великого середу з прогностичними ставками інших країн регіону, що відкриває перспективи привабливості обсягів МПК в Україні. По-друге, політика фінансової лібералізації, яка сувереніть сучасних тенденцій монетарного регулювання та сприяє трансферній політиці МПК іноземних країн. Ші висновки набувають ще більшої гостроти в огляді на привабливість обсягів іноземного капіталу в Україні протягом 2016–2019 рр. через наявність державних облігацій».

ВИСНОВКИ

Найбільш обнадійливим ефектом від тортури «внутрішньої» монетарної політики для малих підприємств єкономіки слід вважати актуалізацію ряду мікроекономічних джерел капіталу з посиленням їх спеціалізованого та волюнтарного характеру. За цих умов природно реакцією національних регуляторів стало посилення заходів контролю за МПК, що дає змогу підтримку (а надалі – опалювання) ринку. Більше уваги варто розуміти монетарної політики ЄС США та її можливий опосередкований вплив на Україну через фінансовий ринок країн регіону, а також посилення залучення України від ЄС у рамках європейського процесу, міцнішого монетарного регуляторного потрібного також зупинити переміщення ринку на економіку зони в перелічених політиці ЄМБ та інші висновки для монетарної політики в ЄС, наприклад, пов'язані з Брексіт, обсяги нових митних безопосередній вплив на характер МПК у регіоні.

4 Інструменти Національного банку України щодо монетарної політики / НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/> <http://www.nbu.gov.ua/> <http://www.nbu.gov.ua/>

80 ISSN 1606-1021. Вісн. Укр. Ін-ту. № 1 (70)

Y.M. Kozel, V.Z. Kutsenko, M.A. Kozel, and P.Yu. Sheets

After the overview (introduction) section, the next (second) one represents an overview of literature sources on the patterns of structure formation in high-chromium alloys and chromium-manganese-nickel alloys, contemporary ideas on the phase transformations of supercooled austenite in the solid state, which are implemented experimental alloys. Effects of alloying elements and heat treatment on the properties are considered as well.

The third section provides information on the data and techniques of our study. The objects of the research are samples of Cr–Mn–Ni alloys annealed in laboratory conditions with various levels of Cr, Ni, and Mn in the as-cast state and after heat treatment.

The fourth section investigates the structure, phase composition and properties of Cr–Mn–Ni alloys with Cr content of 12–16%, Mn content of 6–10%, and Ni content of 0.8–1.5% in the initial as-cast state, used for manufacturing parts of rolling tools of metallurgical equipment (rolling mills, rollers and rolling mill frameworks).

The fifth section deals with the regularities of bainitic-austenitized-matrix formation in experimental Cr–Mn–Ni alloys.

The sixth section concerns the phase transformations of Cr–Mn–Ni alloys using a high-temperature differential thermal analyzer. The liquidus and solidus temperatures are determined.

The seventh section represents influence of structural-phase state and stress-strain state, physicochemical and mechanical properties on tribotechnical characteristics of Cr–Mn–Ni alloys in the as-cast state. As determined, the maximum wear resistance and the minimum wear intensity are observed in chromium-manganese-nickel alloy with Cr content of 15%, Mn content of 10%, and Ni content of 1.2%.

Finally, the eighth section concludes and completes the work.

2. Contemporary ideas about structure formation patterns, Phase Composition, Mechanical and Tribological Properties of High-Chromium and Cr–Mn–Ni Alloys

2.1. Patterns of Structural Formation of Sparingly Alloyed High-Chromium Alloys

The most contemporary white wear-resistant cast irons are doped alloys. White unalloyed (plain) cast iron is used on a limited scale. Influence of alloying (doping) elements should be evaluated in connection with structure formation processes taking place during crystallization as well as in connection with the transformations occurring in the solid state.

Chromium is the main alloying element in the group of white wear-resistant cast irons being the most important in terms of importance and scope of application. Its content in this group of cast irons reaches the level of 35%. Chromium can partially replace iron atoms in or-

182 ISSN 1606-1021. Вісн. Укр. Ін-ту. № 1 (70)

В.В. Генерчук, М.А. Крижанюк, И.А. Виноградов, А.О. Сивачин-Ткаченко

проводимости в сече, являющемся в протилежном направлении при замкнутых контурах. Данный способ расчета может быть применен к различным, например, торным потенциалам тензона [18, 19]. Так, конкретный ток I_{Σ} определяется по выражению

$$I_{\Sigma} = \pi r^2 \gamma, \quad (1)$$

где π – количество калов в 1 см², r – скорость их падения, γ – показатель среднего зрелка.

Величину тока проводимости I_{Σ} можно записать в виде

$$I_{\Sigma} = \pi r^2 E, \quad (2)$$

где E – величина напряженности поля, В/см, Σ – удельная электропроводность, вольт, обусловленная сопротивлением в нем полями. В условиях стационарного состояния воздушной среды равенство конвективного тока и тока проводимости выражается как

$$I_{\Sigma} = I_{\Sigma}, \quad (3)$$

Скорость падения v калов в области электрического поля определяется уравнением [18, 19]

$$v = (m - qE)/\eta \mu, \quad (4)$$

где m – масса калов, мг, qE – электрическая сила, производственная выработка сегментации и вычисления результирующей напряженности электрического поля с полем E , которое возникает при сегментации области калов.

К тому же надо учитывать, что в сильном электрическом поле происходит сегментация движущегося перемещения заряженной аэрозольной частицы в газовой среде вследствие ее деформации [18–20]. Электрическое поле будет определять координаты частицы. При максимальном движении частицы в направлении электрического поля (векторной составляющей) суммируется в разные подгруппы каловые без определения, что может привести к некоторому неравномерному смещению точки. Такое пер-

мещение частиц будет зависеть в основном от их размера, величины среды и параметров электрического.

ДЕМАГНЕТИЗАЦИЯ И ПРОЦЕССЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ШАРОВЫХ МОЛИНИЙ

Согласно теории электрокинетических явлений [18, 20] свободная поверхностная энергия на границе калов-частицы с воздухом (паром) может существенно уменьшиться с ростом ее зрелка. При этом проследится зависимость движения калов над заряженной частью от величины зрелка. Тем самым проявляются явления, при которых малые заряженные частицы-капли не должны возмущаться, а наоборот, усилятся вследствие конденсации на них молекул пара, поскольку движение над ними ниже, чем в окружающей среде. В связи с этим заслуживают внимания процессы флуидации распределения молекул газа по сферности, а также явления конденсации молекул газа при замкнутых, способствующих возникновению марксовского потока тепла и вещества в образовании зародков шаровых молний в грозовых облаках.

Было установлено [20], что за некоторое предельное время перед демagnetизацией свойства электрического поля в определенной мере выносятся. Можно предположить, что калы в разряде выносятся из зоны формирования шаровых молний и закономерности их влияния на развитие грозового разряда. Следует отметить, что в основе проводимости шаровых молний может быть влияние торных фазовых образований путем вынужденной выношения аэрозольных частиц, при которой на их поверхности концентрируются газомолекулярные, способствующие образованию шаровой молнии. Кроме того, описывается явление, при котором часть электрического заряда одной

384 ISSN 1606-1021. Вісн. Укр. Ін-ту. № 1 (70)

Effect of Cyclic Martensitic γ - γ' Transformations on Diffusion Characteristics

to the γ - α' and γ - γ' transformations, stimulate further investigations of effect of martensitic γ - γ' transformations on diffusion characteristics in alloys with a low stacking fault energy. Authors of Ref. [10] studied an effect of γ - γ' transformations in cobalt and iron-manganese alloys on diffusion characteristics of substitutional (Fe and Co) atoms and revealed a significant enhancement of their diffusive mobility.

Experimental studies of effect of γ - γ' martensitic transformations on diffusion characteristics of interstitial atoms still were not carried out. That is why the purpose of this work is to investigate the effect of the cyclic γ - γ' martensitic transformations on the diffusion characteristics of carbon in the iron-manganese alloys using the method of radioactive isotopes.

Materials and experimental technique

The studies were performed for a metastable P18C2 alloy (18.3 mass.% Mn; 2.1 mass.% Si), where a large amount of martensitic α -phase was generated due to the thermal cycling and γ - γ' transformations. This allowed to reach a high degree of the phase hardening from the γ - γ' transformations. Cyclic γ - γ' straight lines and reversible γ - α' transformations were sequentially realized in alloys during cooling in the liquid nitrogen and subsequent heating in the salt bath at a temperature of 800°C. In this case, the cooling rate within the range of direct transformations and the heating rate in the range of reversible transformation were reached: 20°C/s and 80°C/s, respectively. Such a thermal cycling regime resulted to deceleration of relaxation processes and provided an effective accumulation of structural defects (due to both direct and reversible transformations) that can strongly affect diffusion processes in the phase-hardened alloys. Indeed, a considerable increasing of diffusion coefficients in Ni and Ti were observed as long ago as 1962 [19] only when a certain critical thermal cycling rate was reached. After the γ - γ' transformations, a diffusion annealing (homogenization) of the phase hardened alloys was carried out at the temperatures of 100°C and 200°C.

X-ray studies were performed using the automated diffractometer DICON-3 in the radiation of iron anode monochromatized with beryllium fluoride. The amount of α -phase was measured via the ratio of integral intensity of (111) and (002) diffraction reflexes [18]:

$$M_{\alpha} = \frac{100\%}{1 + 0.27 \frac{I_{(111)}}{I_{(002)}}}$$

Using of these reflexes from the austenite and α -martensite crystallographic planes, which were parallel in accordance with orientation re-

ISSN 1606-1021. Вісн. Укр. Ін-ту. № 1 (70)

Рис. 10. Приклади оформлення заголовків структурних частин статті

за 4,5 см, з урахуванням відступу 5 мм від тексту до рисунка, цей вид розташування використовується лише у разі одноколонного набору), *боком на шпальту* (коли рисунок настільки великий, що не може бути розміщений на ширину шпальги, його повертають під кутом 90° та "вкладають боком". У цьому випадку рисунок повинен займати всю або майже всю висоту шпальти, іноді навіть треба прибрати верхній колонтитул, ще рідше — колонцифру; текст, що не належить до тіла рисунка та не є підрисунковим підписом (текстівкою), на таких шпальтах не розміщують навіть за наявності вільного місця. Рисунки, що займають більше половини ширини шпальги, як правило завершують, вирівнюючи за центром. Незалежно від виду вирівнювання, у виданні текстовку (підрисунковий підпис) розташовують під рисунком, на його ширину, на відстані 3 мм від нижнього краю.

Таблиці, як вже було зазначено, традиційно завершують внизу шпальти (рис. 12). Для двоколонних видань ширина таблиць може дорівнювати ширині колонки або ширині шпальги. Для одноколонних видань таблиці завершують на ширину шпальги або в обрамлення. У деяких випадках таблиці можуть бути розташовані, як і рисунки, боком на шпальті.

На всі ілюстрації — рисунки і таблиці — у тексті повинні бути посилання. Кожна ілюстрація обов'язково має бути з назвою (номер ілюстрації назвою не є). Якщо рисунок (таблиця) у тексті один, його можна не нумерувати і не писати перед назвою слово "Рисунок" ("Таблиця"). Але можна й пронумерувати чи написати словом — заборони на це немає. Інформація в тексті, на рисунку і в таблиці дублюватись не повинна: кожна ілюстрація має бути змістовною і додавати інформацію до статті⁷. Якщо рисунок складається з кількох фрагментів (пронумерованих або названих літерами), він повинен мати загальну назву, його назва не може починатись з номера (літери) фрагмента і його опису. Загальна назва рисунка в такому випадку має пояснити: чому автор об'єднав кілька фрагментів в одну ілюстрацію.

Таблиця, як правило, повинна мати боковик і головку (тобто всі рядки та всі колонки в ній повинні мати назву). Порядкова нумерація рядків чи стовбців має сенс тільки тоді, коли вона "працює" у тексті, коли автор, описуючи таблицю, послуговується цією нумерацією. Коли таблиця розташована на кількох сторінках, обов'язково потрібно повторити головку таблиці повністю, а перед нею вгорі написати "*Продовження табл. I*" або "*Закінчення табл. I*".

У журналах ілюстрацій не повинно бути на першій (спусковій) сторінці і на сторінці з висновками, припустимим є розташування рисунків на трьох сторінках до і трьох сторінках після першої згадки про них, тобто у межах шести сторінок. Проте і це не завжди вдається — коли у статті мало тексту, але багато великих і різноформатних ілюстрацій. Багато жур-

⁷ Часто трапляється, що автор дає графічне зображення (рисунок), таблицю з тими самими показниками, за якими побудовано графіки, а також все опише та вкаже кожне значення у тексті. Так бути не повинно, але це вже сфера відповідальності рецензента та редактора, бо стосується змісту, а не оформлення статті.

налів зараз до статей, написаних українською мовою, надають назви до таблиць і підписанні підписи двома мовами: українською та англійською. На жаль, не всі доводять до логічного завершення цю ідею про розширення кола тих, хто може англійською отримати інформацію зі статті, залишаючи в полі рисунків та таблицях багато тексту українською. Часто є потреба вказати, звідки ілюстрація запозичена (з авторськими змінами чи й без) або за якими матеріалами складено таблицю чи рисунок. У першому випадку інформацію краще подати прямим посиланням на джерело зі списку літератури, у іншому — вказати "Джерело", "За даними", "Складено (побудовано) авторами за даними". У рідкісних випадках є сенс безпосередньо у таблицю ввести колонку "Джерело" (якщо значенням кожного рядка відповідає інше джерело). Якщо джерелом відомостей у таблиці чи рисунку є нормативні документи, статистичні зведення, відкриті бази даних, то найкращим варіантом буде подати у примітці до таблиці їхні назви, а також посилання на них у мережі Інтернет. Це не тільки сприятиме унаочненню наведених матеріалів, але й дасть змогу розвантажити перелік посилань.

Оформлення формул. На відміну від рисунків і таблиць, формули належать не до ілюстративного матеріалу, а до тексту і розміщуються одразу після посилання на них. Проте для покращення сприйняття варто збільшувати відстань до та після окремого рядка з формулою на 2—3 мм (рис. 13). Якщо ж формула знаходиться всередині абзацу, її вважають частиною тексту і збільшеними відстанями без необхідності не виділяють. Варто пам'ятати, що за правилами художньо-технічного оформлення, сторінка або колонка не повинні починатися формулою.

Оформлення відомостей про фінансування та подяк за участь, допомогу, рецензування, надані можливості тощо. Цю інформацію розміщують наприкінці статті після висновків та перед списком посилань, як правило, зменшеним кеглем і курсивом, трохи збільшуючи відстань від попереднього тексту.

Оформлення посилань. Обираючи стиль оформлення посилань, треба розуміти, що цей елемент наукової публікації складається з двох пов'язаних частин: згадки певної публікації у тексті і опису цієї публікації у пристатей-

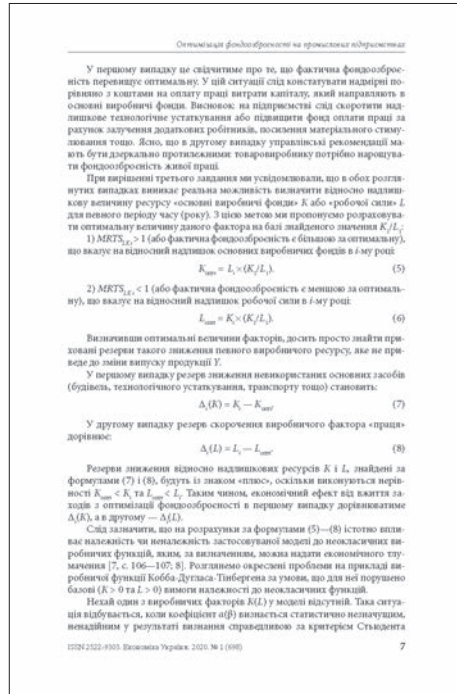

Рис. 13. Приклади завершування формул

ному списку літератури (переліку посилань). Наприклад, якщо у тексті статей редколегія воліє давати посилання так званим півкодом, тобто вказуючи прізвище авторів та рік виходу цитованої публікації, то у списку літератури джерела нумерувати непотрібно, натомість там на першому місці мають стояти саме елементи півкоду — прізвища авторів і рік виходу. Якщо ж список посилань пронумерований, то у статті посилання мають бути вказані саме цифрами, відповідно до нумерації у переліку. Якщо до статті оформлюється два переліки: оригінальний і у романській абетці (перекладений чи транслітерований), то джерела необхідно нумерувати, а порядок їх в обох переліках повинен бути однаковим (незалежно від того, за згадуванням у статті чи за абеткою складений перший список літератури).

Оскільки основне завдання переліків посилань — показати обсяг цитованої наукової літератури, а також обізнаність авторів з актуальними дослідженнями і новими результатами у відповідній області знань, до переліків не радять включати словники, енциклопедії, нормативні акти, бази даних, статистичні зведення, неопубліковані матеріали, зокрема архівні та фондіві. У рекомендаціях наукометричних баз даних трапляється навіть згадка про те, що не менше третини посилань мають бути здійснені на джерела, оприлюднені протягом останніх п'яти років. Такий підхід дає змогу значно спростити укладання переліків посилань, адже за останні п'ять років уже практично всі оприлюднені наукові видання мають цифрові ідентифікатори об'єктів *doi*, тобто сторінку в мережі Інтернет з правильно перекладеною англійською мовою назвою та іншими метаданими публікації.

Такий підхід відкриває можливості до спрощення оформлення переліків посилань, адже конкретних вимог щодо оформлення переліків у неодноразово згаданому тут наказі МОН України зараз немає. Отже, можемо керуватись здоровим глуздом і загальними вимогами: джерело за наведеним у статті описом можна легко ідентифікувати і знайти. У кириличному варіанті переліку посилань це можна робити за стандартами 7.1:2006 чи 8302:2015 без зайвих у пристатейних переліках елементів: навскісних рисок, тире, пробілів з обох боків від знаків приписної пунктуації тощо⁸. Водночас неприпустимим є скорочення описів за рахунок зазначення авторів або назв джерела (не варто вказувати "Його ж", "Її ж", "Там само", "Ibid."), кожний опис має бути самостійним. На нашу думку, за умови наведення до всіх посилань цифрових ідентифікаторів, можливо подавати один перелік англійською мовою із зазначенням вихідної мови джерела, якщо це не англійська, після його опису у квадратних дужках (наприклад [in Ukrainian], [in Russian]). Більшість видань обирає для оформлення переліків у романській абетці стандарт *APA* (*American Psychological Association*): він простий, подібний до вітчизняних, широко вживаний у світі, постійно

⁸ Детальніше про це див.: Радченко А. Чи 7.1:2006, чи 8302:2015 — ось питання. Що благородніше? 09.07.2019. URL: <https://akademperiodyka.org.ua/uk/node/812> (дата звернення: 14.10.2020).

оновлюється із урахуванням потреби опису нових джерел (переважно мережевих матеріалів).

Коли ж науковий журнал бачить потребу у наведенні переліків посилань у двох варіантах (якщо у журналі автори часто посилаються на кириличні джерела через специфіку галузі досліджень), то варто звернути увагу на досвід оформлення переліків у загальноакадемічному журналі "Вісник НАН України"⁹. По суті, два переліки подано як один, але відомості кирилицею зазначено повністю у квадратних дужках.

За будь-якого варіанта оформлення варто описувати у переліку посилань тільки ті джерела, які можуть бути "цікавими" наукометричним базам, тобто такі, які передбачають можливість перехресних посилань: порівняно свіжі матеріали (останні 5—7 років) з визначеним авторством (статті чи розділи у монографіях) та ідентифікаторами. За дотримання цих умов науковець, на статті якого здійснено посилання, отримує про це повідомлення і може, а напевно й захоче, подивитись: хто, де, як його процитував. І, вірогідно, здійснить покликання, на того хто його цитував або на видання, де його було процитовано. Тобто перелік посилань повинен працювати на підвищення видимості видання, сприяти ознайомленню із ним якнайширшого кола активних науковців.

Що ж стосується художньо-технічного оформлення, то зазначимо, що як і більшість метаданих, перелік посилань є службовою інформацією і набирається зменшеним кеглем. Він не є "тілом" статті, тож має візуально виокремлюватися. У разі двоколонного набору перелік посилань, як і метадані на початку статті, може бути набраний на ширину шпальти. Це дає змогу зменшити кількість переносів у ньому, тож полегшує читання і копіювання переліку.

Досвід упровадження шаблону і FAQ. Часто наша робота з представниками редакційних колегій чи редакцій журналів починається з того, що вони повідомляють нам про бажання щось змінити в оформленні. Це може бути пов'язано з тим, що журнал отримав зауваження від Книжкової палати або бази даних, до якої хоче увійти; змінилась особа, яка відповідає за випуск журналу у редакції; змінились члени редколегії, головний редактор або заступник головного редактора; рідше — у журналі змінено мову випуску або його видавець просто прагне осучаснити вигляд видання. Тож працівники редакцій часто приходять до нас із власним баченням і пропозиціями. І це дуже добре. На жаль, формулюючи власні побажання, вони не враховують того, що журнал — комплексний продукт, у якому не можна змінювати одні елементи, не торкаючись інших, або змінювати всі, але за різними принципами. Наприклад, не варто переходити на посилання у тексті півкодом і водночас залишати нумерований перелік посилань. Або подавати циту-

⁹ Мележик О.О. Про оформлення списку посилань у журналі "Вісник НАН України". Наука України у світовому інформаційному просторі. Вип. 15. 2018. С. 88—90. URL: http://akademperiodyka.org.ua/en/books/science_ukraine_gis/15/11 (дата звернення: 14.10.2020).

вання на кожну статтю у випуску за стандартом *APA*, у пристатейні списки літератури залишати оформленими відповідно до вимог ДСТУ 7.1: 2006. Не можна змінити обкладинку, зокрема шрифти на ній і логотип, і відповідно не змінити внутрішнє оформлення. Найчастіше побажання від журналів є довільним набором того, що сподобалося в інших виданнях, з різних країн, різних видавців, з різних галузей знань. Тому інколи омріяні елементи оформлення є просто непокєднуваними.

Наведемо тут лише один приклад такого невдалого покєднання. Редакційна колегія хотіла розмістити у журналі на титульній сторінці знак копірайту установи-засновника, на спусковій сторінці знак копірайту на всіх авторів, а також на титульній і спусковій сторінках обрану ліцензію *Creative Commons* (найширшу — *CC BY 4.0*). З усіх цих елементів насправді потрібним є тільки знак копірайту на титульній сторінці, який вказує, що саме до установи-видавця треба звертатись для отримання дозволу на копіювання видання або його частин. Журнал є складеним твором, на який права належать саме установі-видавцю, що підтверджено ліцензійними договорами на використання твору, укладеними між авторами статей та цією установою. Копірайт авторів у кожній статті порушує умови цих ліцензійних договорів і вводить в оману читачів видання. А ліцензії *Creative Commons* просто не мають стосунку до друкованих версій, адже визначають права користувачів електронних документів (право копіювання з посиланням, копіювання і поширення з посиланням і на тих самих умовах, з комерційною метою або без неї)¹⁰. Якби члени редакційної колегії не просто хотіли розташувати у журналі все, що бачили, а проаналізували відповідні документи, ми б могли видати черговий номер журналу на місяць раніше, заощадивши всім час і нерви. Добре, що зрештою ми дійшли згоди.

Часто суперечки виникають через те, що працівники редакцій або члени редколегій хочуть однаково оформлювати таблиці і рисунки, а цього робити не можна, адже це різні види допоміжної інформації (про що йшлося вище), не можна розташовувати їх будь-де за бажанням авторів (на першій та останній сторінці, посеред сторінки, між абзацами). У оформленні таблиць і рисунків має бути використана гарнітура основного тексту, а не будь-які шрифти, що їх подали автори (винятком є тільки записи з приладів або зображення екранів (скріншоти)).

Із прикрістю мусимо тут зазначити, що далеко не всі журнали, і закордонні не виняток, можуть правити за взірєць оформлення. Закордонні хоча б тому, що не вирішують для себе питання двомовності, а вітчизняні тому, що не завжди до їх виготовлення залучені професіонали видавничої

¹⁰ Детальніше про це див.: Питання охорони авторського права у наукових виданнях (методичні рекомендації) / Ю.М. Капіца, К.С. Шахбазян, Д.С. Махновський, О.Г. Вакарєнко, А.І. Радченко, З.А. Болкотун. Київ: Академперіодика, 2017. 110 с. URL: http://akadempriodyka.org.ua/sites/default/files/m_garica.pdf (дата звернення: 14.10.2020); Вакарєнко О.Г., Капіца Ю.М. Авторське право у видавничій діяльності наукових установ. *Вісник НАН України*. 2018. № 2. С. 97—106. <https://doi.org/10.15407/visn2018.02.097>

справи. Так склалось, що в незалежній Україні наукову періодику готують до видання переважно науковці власними силами. Вони самі моделюють шаблони і самі верстають, дуже рідко спеціально готують ілюстрації. І навіть якщо 20—25 років тому до створення шаблону журналу був залучений фахівець, то за минулий час цей шаблон став і застарілим, і практично невпізнаваним. Тому й не всі журнали з тих, які ВД "Академперіодика" випускає, можуть бути прикладом нашої роботи чи орієнтиром для інших: значну частину журналів ми просто тиражуємо з оригінал-макетів, наданих нам редакціями. Тільки за вигляд тих журналів, оригінал-макети яких виготовлені у ВД "Академперіодика", ми можемо відповідати. Однак є і приємні винятки: нещодавно кілька журналів почали працювати з тими шаблонами, які ми для них розробили, оригінал-макети виготовляють працівники редакцій, намагаючись дотримуватись установлених вимог ("Полімерний журнал", "Український фізичний журнал", "Економіка України").

Важливо також пам'ятати, що за визначенням науковий журнал — періодичне видання, яке виходить під постійною назвою через певні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість і назву номерованих чи датованих, однотипово оформлених випусків, які не повторюються за змістом, має постійні рубрики, містить статті, реферати, інші матеріали, складається зі статей та матеріалів теоретичних досліджень, а також статей та матеріалів прикладного характеру, призначене переважно фахівцям певної галузі науки¹¹. Отже, змінювати його вигляд поступово, у кожний номер вносячи щось нове, не варто. Ліпше один раз професійно оновити шаблон і не витрачати марно зусилля на постійні та мало між собою пов'язані ситуативні "покращення".

Висновки. Використання одного уніфікованого шаблону для наукових фахових видань НАН України дасть змогу упорядкувати інформацію, що наведена у них, і спростити роботу працівникам редакційних колегій.

У межах підготовки одним видавничим підрозділом кількох видань наявність такого шаблону допоможе зробити роботу ефективнішою, менше витрачати зусиль на підготовку однотипних видань.

Уніфікація загальних вимог до подання матеріалів у журналі може допомогти редакціям оперативніше реагувати на зміни вимог до видань та вчасно вносити зміни в такі уніфіковані шаблони, користуючись рішеннями і порадами фахівців. Також це дасть змогу працівникам редакцій і членам редакційних колегій не витрачати зусиль на вигадкування вже давно вигаданого й унормованого та спрямувати їх на підвищення рівня видання, на комунікацію з авторами і рецензентами.

У перспективі, орієнтуючись на типовий шаблон, можна уніфікувати і правила для авторів, яким також буде значно легше не знаходити відмінності між вимогами, а засвоїти узагальнені правила подання.

¹¹ ДСТУ 3017:95 "Видання. Основні види. Терміни та визначення". Чинний від 1996-01-01.

Довіра до нас як професійних видавців істотно полегшила б існування всім учасникам цього складного, але загалом конструктивного процесу і дала би змогу всім побачити, що уніфікований підхід залишає надзвичайно багато простору для прояву індивідуальності кожного видання та можливостей поліпшення його роботи.

Роботу виконано у рамках завдань за темою НДР "Видавнича справа Національної академії наук України та її вплив на розвиток науки в Україні" (реєстраційний номер: 0119U101120).

A.I. Radchenko, PhD (Geol.)

Deputy Director of PH "Akademperiodyka" of the NAS of Ukraine,

E-mail: radchenko@nas.gov.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0276-6398>

O.V. Vakarenko

Ph.D. student of the M.G. Kholodny Institute of Botany of the NAS of Ukraine

E-mail: sypha@ukr.net

T.M. Shenderovych

Senior Technical Editor of PH "Akademperiodyka" of the NAS of Ukraine

PUBLISHING PAINS, OR DESIGNING A SCIENTIFIC JOURNAL

The article considers the basic principles of creating a unified template for a scientific journal in accordance with current regulations and rules for creating original layouts, as well as taking into account the experience of specialists of the Publishing House "Akademperiodyka" of the National Academy of Sciences of Ukraine. The list of the basic regulatory documents is given, other useful links are given. The example of a typical unified template shows what the cover and title page of a scientific journal should look like, as well as the imposition page of an article of a scientific professional publication, describes in detail the necessary structural elements of a scientific article and describes their design. The choice of the solutions presented in the unified template is briefly substantiated. The most common mistakes present in domestic scientific professional journals are described. Examples from real magazines illustrate the possible variety of design within a unified template.

Keywords: scientific professional periodical, scientific journal, template of scientific journal, design of scientific periodical, elements of publishing design, publishing norms and rules, requirements of scientometric bases.